

KARANTİNA GÜNLÜKLERİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ GÖZÜNDEN KORONAVİRÜS (COVID-19) PANDEMİSİ VE KARANTİNA SÜRECİ

QUARANTINE DIARIES: CORONAVIRUS (COVID-19) PANDEMIC AND LOCKDOWN PROCESS FROM THE PERSPECTIVE OF UNIVERSITY STUDENTS

Hilal YAKUT İPEKOĞLU*

ÖZ: Yerleşik yaşama geçiş, insanların bir arada kalabalıklar halinde bir hayat sürmesine yol açmıştır. Günümüzde dünya genelinde artan nüfus, ekonomik-sosyal-kültürel sebeplerle belirli bölgelerde yığılmalara neden olmuştur. Gelişen teknoloji ile birlikte artan insan hareketliliği de buna eklenince, bir bakıma tarih boyunca insanın peşini bırakmayan salgın hastalıklar bu kez yayılabilecek ve dolayısı ile etkisini artıracılabilecek en uygun ortamı bulmuş gözükmektedir. Yaşamakta olduğumuz Koronavirüs (Covid-19) pandemisi dünya genelinde insanları, toplumları, kültürleri etkisi altına almış durumdadır. Virüsün yayılmaya başladığı dönem ve ilk karantina (kapanma-gönüllü karantina) dönemi çoğumuzun alışkın olmadığı, herhangi bir hazırlığımızın olmadığı bir süreci deneyimlememize neden olmuştur. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin kendi gözlemleri ve düşüncelerini temel alarak antropolojik bir bakış açısı ile süreci, onların gözünden anlamayı amaçlamaktadır. Elektronik posta yoluyla öğrencilere açık uçlu iki soru yöneltilmiş, bu sorular neticesinde onların kendilerinde ve çevrelerinde gözlemledikleri, süreçle ilgili duygu ve düşünceleri ile gelecekte ilgili çıkarımları belirlenmiştir. Öğrencilerin aktarımları betimsel bir yaklaşımla, nitel veri analizi yöntemi esas alınarak kategorilere ayrılmış ve bu kategoriler altında değerlendirilmiştir. Öğrencilerin sadece kendi aralarında değil uluslararası düzeyde de aynı ya da yakın yaş grupları arasında benzer bir süreçten geçtikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin aktarımları, ilk panik, endişe ve korku dönemi, karantina sürecinin getirdiği eşitlik, fırsatçılık, maddi mağduriyetler, mekân farkları, aile ilişkileri, karantina etkinlikleri, çevresel etkiler ve kendi yaşamları üzerine beklentiler şeklinde temalar oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, nitel analiz, betimsel yöntem, endişe, aile, boş zaman.

ABSTRACT: The transition to settled life has led to people living together in crowds. Today, the increasing population throughout the world has caused density in certain regions due to economic-social-cultural reasons. In a sense, it seems that epidemic diseases that have not left human beings throughout history have found the most suitable environment that can spread this time and therefore increase their effect with the increasing human mobility with the developing technology. The coronavirus (Covid-19) pandemic we are living in has affected antopeople, societies and cultures around the world. The period when the virus started to spread and the first quarantine (self quarantine) term caused us to experience a process that most of us are not used to and did not have any preparation. This study aims to understand the process from an anthropological perspective, based on university students' own observations and thoughts. Two open-ended questions were directed to the students via e-mail, and as a result

* Dr. Öğretim Üyesi - Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü / Isparta - hilalyakut@sdu.edu.tr (Orcid ID: 0000-0002-2273-1379)

of these questions, their feelings and thoughts about the process and their future implications were determined. The passages of the students were divided into themes based on qualitative data analysis method with an descriptive method and evaluated under these themes. It is determined that the students went through a similar process not only among themselves but also among the same or similar age groups at the international level. The data created themes such as the first panic, anxiety and fear period; equality, opportunism, material grievances, spatial differences, family relationships, quarantine activities, environmental impacts brought about by the quarantine process, and expectations on their own lives.

Keywords: Turkey, qualitative analysis, descriptive method, anxiety, family, leisure.

Giriş

Yerleşik hayata geçen insanoğlunun başı salgın hastalıklarla, büyük ya da küçük çapta ama hemen hemen her zaman derde girmiştir. Bazen bir kültürün, bir toplumun ortadan kalmasına neden olmuştur. Bir arada, kalabalıklar halinde yaşamının, insanın bitip tükenmek bilmeyen hareketinin, etkileşim halinin bir sonucu... İnsanlar, dünya üzerinde bir süredir yaşanmakta olan Covid-19 virüs salgınının fiziksel ve psikolojik etkilerini çeşitli şekillerde deneyimlemeye devam etmektedir. Virüsün tanımlanmasından bugüne ülkelerin, kültürlerin, insanların virüse karşı tutumları, alınan önlemler, kurallara uyma, normalleşme süreçleri, yasaklara karşı verilen tepkiler açısından bazen çok farklı ama çoğu zaman çok benzer yaklaşımlar gözlenmektedir. Bu makalenin verilerinin toplanıp değerlendirilmesi ve yayına hazırlanması aşamasına kadar devam eden süreçte ulusal ve uluslararası düzeyde bu benzerlik ve farklılıklar yaşanmaya devam etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 11 Mart 2020 tarihi itibari ile pandemi ilan etmesi ve ardından yaşanan dünya genelinde gönüllü karantinalar, eğitime ara verilip ardından çevrimiçi eğitime geçilmesi, iş yerlerinin kapatılması, insanların ücretsiz izne ayrılmaları, işten çıkarılmaları gibi pek çok gelişme/değişme yaşanmıştır/yaşanmaktadır. Bu anlamda, ulusal ve uluslararası düzeyde pandeminin etkilerini araştırmaya yönelik pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Gerek hastalığın gerekse yaşanan sürecin insanlar, toplumlar üzerindeki etkileri her alanda uzun yıllar çalışılacak konu üretmiştir demek yanlış olmayacaktır. Covid-19 pandemisi üzerine yapılan yayınlar incelendiğinde, ağırlığın elbette sağlık alanındaki araştırmalar olması doğaldır. Ancak sosyal bilimler alanında da azımsanmayacak sayıda çalışma yapıldığını söylemek mümkündür. Pandeminin ekonomik boyutu (Baltacı ve Akaydın, 2020; Bingül Ak vd., 2020; Duran ve Acar, 2020; Hossain, 2021; Kanitkar, 2020; Şit ve Telek, 2020), sektörel bazda getirdiği yenilikler (Arabacı ve Yücel, 2020; Bahar ve Çelik İlal, 2020; Güven, 2020; Islam vd., 2020; Macit, A. ve Macit, D., 2020; Panzone vd., 2021), gelecek tahminleri ve önlemler (Balcı ve Çetin, 2020; Hashimoto vd., 2020; Parades vd., 2021; Zhou vd. 2021), antropolojik,

sosyolojik, psikolojik bağlamda insan, kültür ve toplum üzerine etkileri (Bischetti vd., 2021; Chen vd., 2020; Çetin ve Anuk, 2020; Erdoğan vd., 2020; Gunnel vd., 2020; Akat ve Karakaş, K. 2020; Karataş, Z., 2020; Kallakuri ve Maulik, 2020; Özkoçak vd., 2020; Vickers-Jones ve Barlow, 2020) ve elbette aileler, öğrenciler, öğretmenler ve eğitim üzerine olan etkileri (Bakioğlu ve Çevik, 2020; Can, 2020; Çaykuş, ve Mutlu Çaykuş, 2020; Duban ve Şen, 2020; Oyedotun, 2020; Reimer vd., 2021; Xue vd., 2021; Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020) sıkça çalışma yapılmış konuları oluşturmaktadır.

Pandemi ve özellikle ilk karantina süreci genel anlamda her düzeyde öğrenciyi, öğretmeni ve hem öğrencilerin hem öğretmenlerin ailelerini yakından ve derinden etkilemiştir. Burada ilk karantina sürecine bir açıklamak yapmak doğru olacaktır. Bilindiği gibi karantina, hastalığa yakalanan ya da temaslı olan bireylerin on dört gün boyunca kapalı kalma sürecini ifade etmektedir. Süreç içerisinde tam kapanma, gönüllü kapanma/karantina, kendi kendine kapanma/karantina birbirlerinin yerine kullanılan kelimeler haline gelmiştir. Bu çalışmada karantinadan kastedilen, halk arasında da yaygın kullanıldığı şekliyle gönüllü karantınayı kapsamaktadır ve yaş gruplarına uygulanan sokağa çıkma yasaklarını da içermektedir. Verilerde de bu anlamıyla kullanıldığı görülmektedir.

Ülkemiz ve üniversite eğitimi açısından baktığımızda, başlangıçta ilk vakanın ortaya çıkmasında diğer ülkelere nazaran bir gecikme yaşanmış ve bu gecikme bir rahatlamayı beraberinde getirmiştir. Akabinde ilk vakanın tanımlanması ve okullara ara verilmesi endişe ve panik ortamının gelişmesine yol açmıştır. Okulların uzaktan eğitimle sürdürülme kararı, belirsizlik, vaka sayılarındaki artış ise bu endişe ve paniğin daha da tırmanmasına neden olmuştur. Bu sürecin öğrencilerin penceresinden nasıl okunduğu, yaşananlar, gözlemleri, dünyanın ve kendilerinin gelecekleri hakkındaki fikirleri araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin salgın ve karantina sürecindeki gözlemlerini, duygu ve düşüncelerini, antropolojik bir bakış açısı ile anlamak temeline dayanmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacına yönelik olarak, öğrencilerin koronavirüs pandemisi ve karantina süreci hakkındaki duygu ve düşünceleri, yaşadıkları, gözlemledikleri nitel ve betimsel bir analize tabi tutulmuştur. Araştırmaya özellikle üniversite hayatına yeni başlamış, kapanma öncesinde çoğu yurt, yemekhane vs. gibi kalabalık ortamlarda bulunmak zorunda kalmış, sonrasında ise yaş aralığı nedeniyle sokağa çıkma yaşağı ile evlerinde kalmak zorunda olan birinci sınıf öğrencileri dahil edilmiştir.

Birinci sınıfta okuyan, rastgele 100 öğrenciyeye elektronik posta yoluyla, açık uçlu iki soru yöneltilmiştir. İlk olarak öğrencilerin salgın sürecinde okulların tatil olması ile birlikte yaşadıkları deneyimleri, kendileri, aileleri ve çevreleri ile ilgili gözlemlerini, ikinci olarak ise hem kendi hem de dünya

açısından bu sürecin ne gibi değişikliklere yol açacağı konusundaki fikirlerini kendi kelimeleri ile kâğıda aktarmaları istenmiştir. Yanıtlar yine elektronik posta yoluyla alınmıştır. Pandemi sürecinin hassasiyeti, öğrencilerle yüz yüze etkileşime girilemiyor olması ve yasaklar dolayısı ile farklı bölgelerdeki öğrencilere ulaşmak ve kendi deneyimlerini anlayabilmek için bu yol tercih edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin gözlem ve düşüncelerini daha açık bir biçimde aktarabilmeleri konusunda güven oluşturabilmek adına hiçbir demografik bilgi talep edilmemiştir.

28.12.2020-20.01.2021 tarihleri arasında toplanan 100 veri, nitel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Gözlem ve düşüncelerini kendi özgün cümleleri ile ayrıntılı olarak kaleme almış 90 kişinin verileri incelenmiştir. Geriye kalan 10 öğrenciden 6'sı herhangi bir yanıt göndermemiş, 3'ünün gönderdiği metin ise haberlerden alıntı yapılarak oluşturulduğundan çalışmaya dahil edilmemiştir. Öğrencilerin gözlem, görüş ve düşünceleri kategorilere ayrılmıştır. Katılımcıların ifadelerine olduğu gibi yer verilmiş, sadece okuma kolaylığı açısından imla hataları düzeltilmiştir. Veriler içerisinden mümkün olduğunca çok alıntıya yer verilmiştir. Birbirini tekrarlayan ifadeler, yer kısıtı nedeniyle dahil edilememiş ancak farklı görüşler özellikle belirtilmiştir.

Pandemi ve Karantina

Araştırmanın verileri incelendiğinde, katılımcıların aktarımlarından ilk bakışta, üç temel kategori göze çarpmaktadır. İlki, uluslararası düzeyde virüsle ilgili haberlerin duyulması ile başlayan, Türkiye'de ilk vakanın tanımlanması ve ardından eğitime ara verilmesi ile devam eden görmezden gelme, panik ve endişe dönemidir. İkinci temel kategori öğrencilerin evlerine döndükten sonra başlayan karantina sürecinin getirdikleridir. Karantina sürecinde dikkat çekilen ortaklıklar; eşitlik, fırsatçılık, karantina etkinlikleri, zaman algısı, aile ilişkileri, mekân farklı, maddi mağduriyetler, çevresel etkiler olarak sınıflandırılmıştır. Son kategori ise virüsün ve karantina sürecinin yol açtığı kazanımlardan oluşmaktadır.

1. Görmezden Gelme-Panik-Endişe

Çin'in ardından dünyada ve özellikle yakın Avrupa'da vakaların artması ile ilk vakanın ülkemizde görülmesi arasındaki dönemde, öğrencilerin çoğunda bu hastalığı görmezden gelme, önemsememe durumu gözlenmektedir.

"Ben korana virüsünü pek ciddiye almadım başlarda. ... ama okulların 3 hafta tatil edilmesi kararı gelince içime bir korku düştü" (EP). "Virüs yaşadığımız ülke sınırların yaklaşıya kadar çoğu insan gibi pek umursamadım" (İİ). "Yaşanılan durum bana masal gibi geliyordu" (CY). "Ülkemizde ilk vakanın görüldüğü haberinin ardından daha dikkatli olmaya başladım" (RV). "Geçici bir olay diye düşünmüştüm. İşin bu kadar büyüyeceğini tahmin edememiştim, kimsede edemezdi zaten" (ZG).

Çin'deki vakalarla ilgili sosyal medyada yayılan doğru/yanlış haberler özellikle bazı öğrencilerin dikkatini çekmiş, diğerlerine nazaran daha erken endişeye kapılmalarına sebep olmuştur.

"Virüslü hastaların nasıl bir anda donup baygın şekilde kaldıklarını gördüğümde dikkatimi daha fazla çekmeye başladı" (AŞ). "Ölüm oranları artmaya başladıktan kendimi tedirgin hissettim. ... aklıma ailem geldi. Onlar büyük bir şehirdeydiler, babam mesleği gereği çok insanla görüşüyordu, aile büyüklerinin risk grubunda olduğu aklıma geldi" (AE). "Her gün virüsün yayılmasıyla ilgili haberler bakıyordum ve sandığımdan daha da kötü olduğunu anladım" (HA). "Çin'den medyaya düşen görüntüler bir bilim kurgu filmi izliyormuş hissi uyandırmıştı bende" (TNS).

Ayrıca vakaların dünyada artmaya başladığı dönemde, Türkiye'de bazı bölgelerde depremlerin yaşanıyor olması bazı öğrenciler açısından virüsü önce ikinci plana atmıştır. İlerleyen dönemlerde ise kaygı üzerine kaygı yaratmış gözükmektedir.

"Bir de o sıralarda ülkemizde deprem olayları vardı ve benim en büyük korkum deprem olduğu için bu virüsü çok fazla düşünmüyordum." (ZRP). "Manisa'da sürekli deprem yaşanması ve korona virüsü beni ailem için endişelendiriyordu. Kötü bir şey olacaksa da ailemin yanında olsun düşüncesi vardı" (HS).

Türkiye'de ilk vakanın tanımlanması öğrencilerin kendileri ve aileleri için kaygılanmaya başlamalarına neden olmuştur. Virüsün Türkiye'de tespit edildiği ancak henüz eğitime ara verilmediği kısa sürede, öğrencilerin otobüs, yemekhane, yurt, sınıf gibi kalabalık ortamlarda nasıl hareket edeceklerini, nasıl önlem alacaklarını şaşırarak bir korku ve panik döneminden bahsedilebilir. Virüsün bulaşma süreci ve önlemler konusundaki yanlış bilgilendirmelerin herkeste olduğu gibi öğrencilerde de paniği tetiklediği söylenebilir.

"... O gece hiç ciddiye almadığım kadar ciddiye almıştım. Çevremdeki herkes korkuya kapılmıştı. Kimse tam olarak ne yapılması gerektiğini bilmiyordu çünkü herkesin başına ilk defa gelen büyük bir olaydı. Büyük bir olay olması insanların olayın ciddiyetini kavramasını zorlaştırıyordu" (AD). "Otobüsle okula gidip gelmek durumunda olduğum için bu durumdan oldukça tedirgindim" (NG). "Bu bende dokunduğum her yerden sonra elimi yıkama gibi bir istek yarattı. Ama normal bir yıkama değil. Artık ellerimi yıkamaktan üstleri tahriş olmuştu" (MT). "Çok kısa bir süre içinde fazlasıyla panik kapladı bizleri, otobüse binıyorum herkes tutamaçlara tutunmamaya ve etrafa dokunmamaya çalışıyor, maskeler takıyor" (ŞNA). "Her kafadan bir ses çıkıyordu. Gerçekten kime inanacağımızı bilemiyorduk" (BMD). "Psikolojik olarak da herkes çok etkilenmişti. Sınıfımızda herkes birbirine kolonya uzatıyordu" (DO). "...Virüsün bu kadar yakınımıza gelmesi beni çok korkutuyordu. Otobüslerde ve üniversitede insanlardan belirli bir mesafe uzak durmaya çalıştım" (UÖ). "Falancanın oğlu şurada doktormuş aşı bulunmuş. Filancanın kızı burada hemşireymiş veriler yalanmış. Bu zor günlerde hepimizin morale ihtiyacı varken istemeden birbirimize destek oluyoruz" (HS).

Eğitime ara verileceği haberinin ardından ise öğrenciler arasında genel bir kaos havasının hâkim olduğu, ailelerinden uzak öğrencilerin hem

kendileri hem de aileleri için endişelenmeye başladıkları öğrencilerin kendi ifadelerinde sıklıkla yer almaktadır. Özellikle katılımcıların birinci sınıf olmaları dolayısı ile genellikle yurttaki kalıyor olmaları hem ortamın kalabalık olması hem de birbirlerinin durumlarından etkilenmeleri ile paniği oldukça yükseltmiş gözükmektedir. Resmî açıklamanın yapılması ardından ailelerinden uzakta yaşayan neredeyse bütün öğrenciler otogarlara akın etmiş, bilet bulma telaşı ile oldukça kalabalık ortamlarda bulunmak durumunda kalmışlardır.

“Otogarlar insan seliydi. O gece otogarlarda bulunan çoğu insanın virüse yakalandığını düşündüm” (CU). “... İşte olayın ciddiyetini orada kavradım. Açıkçası o ana kadar sadece bir tatildi. İnsanlarda o paniği görünce oradan hemen çıktım ve koşa koşa kolonya almaya gittim” (AT). “Ailemden ayrı ilk senemdi ve böyle bir durumla karşılaşmış olmak beni epey korkuttu. Otobüse bindiğimde de tedirgindim” (AE). “...Çevremdekilerin bu halini görmek endişelerimi daha da artırmıştı ve artık düşünebildiğim tek şey yaşadığım şehre dönüp kendimi ve ailemi olabildiğince korumak olmuştum” (DNK). “Çoğu evine gidiyordu ama ileride ne olacağını bilmemenin gerginliği idi bu” (KÇ). “... herkesin elinde kolonya, dezenfektan; ağızlarında maske işte o an bu işin ne kadar ciddi olduğunu daha iyi anladım ve korktum” (SA).

Bazı öğrenciler yoğunluk nedeniyle hemen bilet bulamamış, birkaç gün daha yurtlarında kalmak zorunda kalmışlardır.

“Yurttaki günlerimi karşı koridordaki arkadaşım ile geçirdim. Tamamen yalnız olsaydım panikten aklımı kaçırdım” (KÇ). “Bir hafta sonraya bilet bulanlar bile oldu. Bu kadar kargaşanın içinde insan o kadar korkuyordu ki insanlara şüpheyle bakıyordu sanki herkes virüslüymüş gibi” (PK).

Öğrencilerin bir an önce kendilerini güvende hissedecekleri ailelerine kavuşma isteği ile bilet bulma telaşı ve yolculuk sonrasında virüs kapıp ailelerine bulaştırabilecekleri düşüncesi içinden çıkılmaz bir çelişki haline gelmiş gözükmektedir.

“Bir şekilde evime vardığıktan sonra, eve girdiğimde anneme ve babama sarılamadım. O an hayatımın en kötü anıydı” (CU). “Eve geldiğim zaman çok özlediğim halde 4 aylık kardeşimi kucığıma almamıştım” (DT). “... Psikolojik olarak onlara hastalık bulaştırma korkusu yaşadım 14 gün boyunca” (MY). “Evde her gün her yer dezenfektanlarla silinip temizleniyordu. Kimse kendini ne olursa olsun tam olarak temiz hissetmiyordu ev hep bir panik havası içindeydi” (ÖD). “Virüsün ne zaman, kimden yayılabileceğini bilmemek, virüsün kolayca yayılıyor olması insanı paranoyak yapıyor” (GG). “...salgının ilk dönemlerinde herkes ellerinde kolonya ile duruyordu. Evin içinde dahi kapı kolları her gün kolonya ile siliniyordu. Dışarıdan gelen kişiye hiç kimse sarılamıyor ve dışarıdan gelen kişi de kendisini iyi hissetmiyordu” (AY). “... Ya virüslüysem? Ya onlara da bulaştırırsam? Bu sanırım benim gerçeklerle yüzleştiğim ve durumun ciddiyetini anladığım noktaydı. Ama eve adım atar atmaz gerçekten güvende olduğumu da ilk defa hissetmişim” (BY2).

2. Karantina Sürecinin Getirdikleri

Covid-19 pandemisinin Çin'de ortaya çıktığı, dünyada görülmeye başladığı ve vaka sayılarının hızla yükseldiği ve ardından ülkemizde hastalığın tanımlanması ve karantina sürecine kadarki dönem katılımcı öğrencilerin penceresinden yukarıda sıralandığı şekildeydi. Karantina uygulaması ile birlikte dünyadaki her birey gibi hepimiz gibi katılımcılar da daha önce hiç tecrübe etmedikleri bir sürecin içinde buldular kendilerini. Karantina sürecinin getirdiklerini, katılımcıların çoğunluğunun vurguladığı olgu ve olaylar aşağıda belirtilen temalar şeklinde sınıflandırılmıştır.

Eşitlik

Katılımcıların, karantina sürecine dair gözlemlerinde eşitlik konusuna vurgu yaptıkları görülmektedir. Daha açık bir ifade ile bir virüsün bütün dünyayı dize getirmesi ve hem ülkeler hem de bireyler bazında bir ayrım gözetmemesi öğrenciler gözünden önemli görülmüştür. Şartların eşitlenmesi onları memnun etmiş gözükmektedir.

"Covid-19 ne yazık ki dünyayı etkilediği gibi ülkemizi de etkilemektedir. Çocuk, yaşlı, din, dil, ırk, cinsiyet tanımaksızın birçok insanın canına mal oldu. Dünyanın en iyisi dediğimiz ülkeler bile bu salgın karşısında ne yapacaklarını bilemediler" (FNS). "Güç ve zenginlik olarak eşitlenemediğimiz bir dünyada hastalık hepimizi aynı hizaya sokarak eşitledi. ... Dünyanın Doğu-Batı, gelişmiş veya geri kalmış (3.dünya ülkeleri), zengin-fakir ayrımı gözetmediğini ve hepimizin insan olarak eşit olduğumuzu gösterdi" (VŞ). "Hep beraber anladık ki bu salgın artık çok yakınımızda, kişi, kurum, mertebe, zengin, fakir ayırt etmediğini de anlamış olduk" (BK). "... tüm dünyanın aynı durumda olması aslında insanlığın bir noktada eşit olabileceğinin aynı şeyleri yaşayabileceğinin bir kanıtı aslında" (AK). "Koronavirüsle zengin olmanın da bir anlamı kalmadı. Maddi refah düzeyi hiçbir anlam ifade etmiyor ve statüye bakılmaksızın herkes bu virüse yakalanabiliyor" (FNY). "... Acun Ilıcalı, Murat Ülker ya da Umre'den dönmüş Mustafa amcam. Hepimiz aynı risk altındayız çünkü hepimiz biriz. Sen ben yok ve aslında hiç olmadı" (İZE).

Fırsatçılık

Katılımcıların üzerinde durdukları bir diğer konu fırsatçılıktır. Ülkemizde özellikle ilk vakanın tanımlanmasının ardından başlayan pek çok ürünlerdeki fiyat dengesizlikleri ile ilgili düşüncelerini belirtmişlerdir. Maske, kolonya, dezenfektan ürünlerindeki fiyat artışları ve karaborsacılık, sebze-meyve fiyatlarındaki artış, öğrencilerin bilet alma telaşından yararlanmaya çalışanlar firmalar, apartlarda ve özel yurtlarda kalan öğrencilerden kalmadıkları ayların parasını almaya çalışan insanlar...

"... otogarlarda insanlar bilet sırası beklemesin diye yan tarafa tezgâh açıp, 60 tl'lik biletleri 150 tl'ye çıkaran, büyük otobüsler yerine küçük, bagaj koyma yeri bile olmayan, insanların bavullarını otobüs koridorlarına fırlatan firmaların olduğunu duydum.... Yurt sahipleri, ev sahipleri öğrencilerden kalmadıkları yerin parasını istemeye onlarla münakaşaya girmeye başladılar bunları çevremde çok gördüm" (CU). "... Ben ve ailem maske ve jellerden bulamamıştık.

Bu sebeple uzun süre evden çıkmadık” (GA). “İnsanların ihtiyacı olmadığı halde fazla maske, kolonya, dezenfektan ürünlerini alması ve esnafta bu durumdan yararlanarak ürünlerin fiyatlarını artırması beni gerçekten üzmüştü” (MT). “...bu kadar zor bir dönemde virüsü bahane ederek almakta zorunlu kaldığımız besin ve temizlik maddelerinin fiyatını çok uçuk noktalara çıkartan insanlar da var. Bunun halka etkisini hiç düşünmeden bu dönemde bencilce bunları yapmak benim insana ve insanlığa bakış açımı fazlasıyla sarstı” (MÖ). “... Pazarlar da artık eskisi gibi kalabalık değil ve ürün çeşidi azalmış durumda. Buna rağmen fiyatlar çok artmış” (RT). “Dezenfektana talep çok olunca fırsatçılar sahte dezenfektan yapmaya ve piyasada çok yüksek fiyatlara satmaya başladı” (UÖ). “... pazarlarda fiyatlar artmıştı marketlerde deterjanlar, sabunlar, kolonyalar, sirkeler hatta eldivenler tükenmişti eczanelerde maskeler bitmişti, kalan maskelerde normal fiyatlarının kat be kat üzerindeki fiyatlara satılıyordu. Birileri yine insanların zor durumda olmalarından yararlanıyordu” (ŞNA). “... Anlayacağımız bizim asıl savaşımız korona virüsüyle değil. Bizim savaşımız fırsatçılarla, bizim savaşımız ne yazık ki durumu tam idrak edemeyen cahil kesimle” (FFS).

Karantina Etkinlikleri

Hepimizin tecrübe ettiği gibi karantina süreci, evde kapalı kalmış olma gerçekliği bazı insanlarda yoğun bir aktivite programı ile karşılanmaya çalışılırken, bazılarında hiçbir şey yapmamak/yapamamak şeklinde karşılık buldu. Sosyal hayatın odak noktası olduğu, evde geçirilen zamanın oldukça kısıtlı olduğu üniversite öğrencileri açısından evde kapalı kalma, toplumun hatta dünyanın genelinde olduğu gibidir. Katılımcıların bir kısmı bu evde kalma sürecini kendini geliştirmek, yapmayı isteyip yapamadıklarını gerçekleştirmek için fırsat olarak görmüştür.

“Bu süreç insanların evde kendilerini geliştirmeleri için büyük bir fırsattır aslında” (AK). “Bu dönemde, vakit bulamadığım için kenara attığım kitapları, izlemek için kaydedip de izleyemediğim filmleri izliyorum. Karantina başladığından beri izlediğim film sayısını söyleyemem bile... Yeni yemekler yapmayı öğrendim bu beni çok sevindiriyor.... Bir diğer olumlu yönü ise kendimle baş başa kalmam, kendimi dinlemem” (CU). “Bu dönemin bana kazandırdıkları ise kitap okuma alışkanlığımı arttırmam ve kendime zaman ayırmam galiba” (DA). “Bir sürü boş zaman var bu zamanı kitap okuyarak, yeni bir dil öğrenerek geçirebiliriz. Aslında ben öyle yapıyorum. Yeni bulduğum tatlı tariflerini deniyorum, spor yapıyorum, evimizin bahçesine bitkiler dikip toprakla uğraşıyorum” (FNS). “Virüsün benim gibi okumayı seven insanlara sağladığı olumlu neden ise kitap okuma alışkanlığı kazandırma ya da daha fazla kitap okumaya teşvik etmesiydi” (MSÖ). “Ben bu süreçte çok parçalı yapbozlar satın aldım. Daha önce izlemek istediğim ama izlemeye vaktimin olmadığı filmleri izliyorum. Öğrenmekten keyif aldığım dil olan Almanca’yı iletmeye başladım. Yeni tatlı tarifleri deneyip zamanımı geçiriyorum” (NG). “... bol bol kitap okuyorum. Farklı hobi alanlarına yöneldim. Kaktüs yetiştiriyorum. ... Grafik tasarım yapmaya başladım, daha önce bu alana ilgim olduğunu fark etmemiştim. Film izliyorum. Özellikle kendimi geliştirebileceğim filmler” (NK). “Kendimi doğaya attım. ... Köyümdeki evimizin bahçesi çok büyük

ve yeni tomurcuklanan ağaçlarımız var. Bahçemdeki koltuğa oturup resimlerini çiziyorum. Aynı zamanda müziğe olan ilgim arttı” (İİ).

Boş zamanı değerlendirecek aktiviteler yapanların aksine bazı katılımcıların içinde bulunulan durumun neden olduğu zihinsel yorgunluk nedeniyle hiçbir şey yapamadığı görülmektedir. Bazı katılımcılar ise bir süre kendilerini oyalayacak çeşitli yollar denemişler ancak bir süre sonra bundan keyif almamaya başlamışlardır.

“Her geçen gün daha da sıkılıyordum. Kendime faydalı hobiler edinmeye çalışıyordum. Hak verirsiniz ki aylar geçti ve hobi edinmeye çalışmakta bir yere kadar etkili olmuştum” (GA). “Aslında hep evde tüm gün yatmak hiçbir şeyle uğraşmamak çok güzel sanıyordum, ama kesinlikle güzel bir şey değilmiş... Kitap tavsiyeleri, film tavsiyeleri, müzik tavsiyeleri, yemek tarifleri, egzersiz videoları... Çoğunu yapmama rağmen hala çok sıkıcı, kendimi hapsolmuş gibi hissediyordum” (AD). “... Bütün günüm teknolojik aletlerle geçiyordu. Uyandığımda telefona bakıyordum, onunla işim bitince televizyon, sonra film sonra yine telefon. Kendimi geliştirebilmek için yeteri vaktim vardı ama bunu yapamadım. Çünkü geleceğimden şüphe ediyorken odaklanmam gerçekten çok zordu” (AE). “İlk haftalar çok güzeldi günlük egzersiz yapıyordum uzun süredir okuyamadığım kitaplarımı okumuştum, diziler, filmler izlemiştim yeni yemek tarifleri denemiştım. Ailemle çok güzel vakit geçiriyorduk beraber oyun oynayıp sohbetler ediyorduk. Çiçekler yetiştirmeye başladım. Aslında her şey çok güzeldi ama bir yerden sonra artık bu yaptıklarım ilgimi çekmemeye başladı çok sıkıldım” (DO2). “Bir süre sonra her şey monotonlaşıyor” (GG). “... Artık kendimde bir şey yapacak güç bulamıyorum ve mental olarak çok yorulduğumu hissediyorum. ... Yapacak bir ton şey olsa dahi hiçbirini yapmak istemiyoruz artık” (İK). “(Henüz) dersler yoktu, evin rahatlığı, istediğini izleyebilmek vs. birçok şey yapabilir gibi geliyordu insana. Maksimum bu üç haftadan sonra insan limitleri zorlanıyor artık” (ŞÖ)

Kendiyle baş başa kalma da bir diğer bahsi geçen konu olmuştur. Ben şu an neredeyim? Gerçekte nerede olmak istiyorum? Soruları öğrencilerin kafalarını meşgul etmiş gözükmektedir. Mevcut üniversiteye yerleşme süreci açısından baktığımızda, ülkemizdeki pek çok öğrenci gerçek ilgi alanlarını belirleyebilme tecrübesini edinmeden bir meslek dalının eğitimini almaya başlamaktadır. Sınavın yarış olma hali, aile-toplum baskısı bir an önce bir üniversiteye “kapak atmak” şeklinde sonuçlandığından, öğrencilerin kendi yeteneklerini, ilgilerini keşfetme fırsatları çoğu zaman olmamaktadır. Kendi ile belki de ilk defa baş başa kalabilen katılımcılar için karantina, bir kendini keşfetme sürecine dönüşebilmiştir.

“Üzülüğüm ve dikkatimi çeken bir diğer nokta ise insanların tek başlarına, aileden veya değil birkaç kişi ile dış dünyadan fiziken izole bir hayat ile karşı karşıya kaldıklarında kısa bir sürede sıkılmaları ve bunalıma girmeleri oldu. Demek ki insanımız kendi ile birkaç ay baş başa kalamıyor, kendine tahammül edemiyor belki de hiç kendi ile kalmadı şu zamana kadar” (GY). “Eğitimci-Yazar olma fikrim geliştı, daha önce hiç düşünmemiştim” (NK). “Kendi adıma konuşmam gerekirse kendimle baş başa kalmayı öğrendim” (RV). “Fark ettim ki uzun zamandır kendime pek de vakit ayırmıyordum. Kendimi geliştirmek

adına, hiçbir şey yapmıyordum. Hayatı yalnızca gezip tozmaktan ibaret sanıyordum” (NE).

Zaman Algısı

Katılımcılar karantınada bir süre sonra zaman algılarındaki değişimden bahsetmişlerdir. Her günün birbirine benzemesi, belirsizliğin ve kaygının etkisi ile gündüzü uyuyarak geceyi uyanık geçirmeye başlamak genel bir sorun gibi gözükmektedir. Bu durum derslerin çevrimiçi yapılmaya başladığı dönemde de devam etmiştir. Bu dönemde ders katılımlarının çok az olduğu eğitmciler açısından da sorun haline gelmiştir.

“Bir yerden sonra zaman kavramını yitirdim günleri Cuma günü cep telefonuma gelen Cuma mesajı ile takip ediyorum” (DA). “Bugün evden dışarı çıkmayışımın kaçınıcı günü onu bile bilmiyorum bir ayı geçti diye tahmin ediyorum” (ZG). “Uyku düzenim bozulduğu için sabahki derslere giremiyordum” (AŞ). “... 4 duvar arasında zaman ilerlemiyordu” (AE). “Güne mutlu başlayamıyorum çünkü bugün dünün aynısı” (BÇ). “Karantina döneminde evde kalmamızla birlikte yaşadım bir döngüye girdi ve tarihlere göre ne yaşadığımı unutmaya başladım” (FNÇ). “... Başa sarılmış film gibi. Sürekli acaba ne zaman bitecek bu durum diye sorup duruyordum kendi kendime. Bir süre sonra uyku düzenim de bozuldu. Geç yatıp geç kalkmalar ve günün tekrarı...” (GÖ). “Düzensizliğin düzen haline gelmeye başladığı bu dönemde umutsuzluğa kapılısam da bazı noktalarda tam da uyum sağlayabildiğimi söyleyemem” (HS).

Aile İlişkileri

Öğrencilerin ergenlik, üniversitesi sınavı süreci, yeni bir şehre taşınma, orada kendi başına yaşamaya alışma telaşı derken hem fiziksel hem zihinsel olarak ailelerinden uzak kaldıkları düşünüldüğünde, bu konuya gösterdikleri önem anlamlı gelmektedir. Ayrıca anne ve babası normalde yoğun çalışan katılımcıların da karantina süreçleri, aile ilişkileri bakımından olumlu geçmiş gözükmektedir. Karşılıklı bir yeniden tanışma dönemi diyebiliriz.

“Ama bu sürecin en sevdiğim olumlu yönü aile üyelerimle bir arada olmak...Sanki hayatın karmaşasında birbirimizi unutmuşuz bunu telafi ediyoruz gibi bir şey” (CU). “Hastalığın etkisinin azaldığı günlerde ailecek film izlemeye başladık ve aynı evin içinde birbirimizi özlediğimizi fark ettim” (EİÜ). “Ailem ile okulda olduğum süreçte geçiremediğimiz vakitlerin acısını çıkarttık aslında” (MÖ). “Ailem olduğunu bu dönemde fark ettim ve ailedeki kişilerin iyi insanlar olduklarına kanaat getirdim” (MOK). “... Virüs gelmeden önceki hayatımda ailemle fazla sohbet etmezdim. Her gencin olduğu gibi ya dışarda gezerdim ya da telefon veya bilgisayarın başına geçerdim. Ama virüs gelince aile kavramının daha fazla farkına vardım ve virüs bitse bile artık ailemle daha fazla şey paylaşacağım” (RES). “Ailemle bu kadar vakit geçirdiğimi hatırlamıyorum. Babamla bir diziyi başlayacağımı tahmin etmezdim” (BK). “... Babamın akşamları evde olması çok tuhaf geldi. Ve o varken rahat değildim. Çünkü alışık değildim. Virüs bu bakımdan aile bağlarını güçlendirdi. Akşamları yemekten sonra beraber çay içip dizi ya da film izliyorduk” (HS). “Bu eve

kapanma bir yandan da güzel oldu tabi çünkü uzun zaman sonra geniş aile diye tarif edilen ailemin tüm bireylerini bir arada gördüm” (YS).

Bu düşüncelerin aksine aile evine döndükten sonra aile bireyleri ile olan ilişkilerin yolunda gitmediği katılımcılar da vardır. Elbette sürecin normal olmaması, kaygı ve endişenin yüksek olması da buna etken gözükmektedir.

“Ailemle pek zaman geçirdiğim de söylenemez düşüncelerim onları biraz bunaltıp sinirlendiriyor. Onlar gibi neşeli değilim artık” (İİ). “Karantina yüzünden evdeki herkes gergin ve bu sayede karantina gittikçe daha da kötü oluyor” (AD). “20 olduğum için hiç çıkamadım hal böyle olunca evde kardeşimle, annemle kavgalara başladık, üzerine bide bu uzaktan eğitim süreci beni daha da strese soktu” (SA). “İlk zamanlar ablamla iyi geçiniyorduk ama o evde olmaya hiç alışık değildi ve gezmeye çok severdi bu bizim için büyük bir sorun oldu çünkü sürekli sıkılıyor ve benimle uğraşıyordu, kavgalar ediyorduk” (ŞNA). “Annem iki hafta kadar izne ayrılmıştı. Sanırım hayatım boyunca hiç bu kadar uzun süre annem evde olmamıştı. ... Annem ve abimle evde koskoca iki hafta, bu benim hep istediğim bir şeydi ve mükemmel olacağını düşünüyordum. Ama olmadı. Çünkü daha önce hiç beraber bu kadar vakit geçirmedüğümüz için birbirimizi tanımadığımızı fark ettik” (AT). “Ailecek zaman geçirmek çok güzel evet ama uzun süre bu kadar iç içe olmak ve bir çıkış yolunun olmadığını bilmek gerginlikleri ve kavgaları da beraberinde getiriyor” (BY2). “Ailem her gün her saat beraber olmak evde sürekli tartışmalara da sebep oluyor” (GG). “...bu süreç aile içi anlaşmalar noktasına geldiğinde ise bazen sıkıntılar yaşanabiliyordu bunun olmasını da çok doğal olarak görüyorum çünkü herkesin kendine has fikir, düşünce ve hayat tecrübeleri vardı ister istemez fikir alışverişi yapılacak bir konu olduğunda ise fikirler çarpışıp bazen anlaşmazlıklar yaşanabiliyordu” (ŞD).

Katılımcılar geniş aile ve diğer akrabalarla ilgili de gözlemlerini belirtmişlerdir. Özlem duymak, sağlıkları konusunda endişe etmek, kalabalık buluşmaların kıymetini ve önemini anlamak vurgulanan noktalaradır.

“Eskiden yolda gördüğümüzde sarıldığımız arkadaşımız, akrabamızın yanından geçemez olduk” (MK). “...öğrendiğim şey ise sevdiklerimizle geçen her dakikanın çok güzel olduğu, yapılan sohbetlerin, tartışmaların anlamlı olduğu ve en önemlisi bir arada olmanın paha biçilemez bir şey olduğunu anladım” (BK2). “Meğer sevdiklerine sarılmak ne güzel duyguymuş” (HS).

Mekânlar

Öğrencilerin vurguladıkları bir diğer konu yaşam alanları ile ilgiliydi. Hem kendi deneyimleri hem de gözlemleri neticesinde nispeten az nüfuslu, kırsalda ve/veya bahçeli bir evde yaşayan katılımcılar kendilerini daha şanslı addetmektedir. Kendi bahçelerinde vakit geçirebildiklerini, yaşadıkları bölgede daha az insanın olması dolayısı ile evden dışarı çıkmaları durumunda da daha az gerildiklerini ifade etmişlerdir. Bunun aksine çok sakinin oturduğu apartmanlarda büyük sitelerde oturan katılımcılar, buldukları mekânın karantinadaki dezavantajından bahsetmişlerdir.

“... köyde yaşadığımız için buralara çok uzakmış gibi geliyor temiz hava bol oksijen (sürekli evde kapanıp televizyondan haberleri izlemek zorunda kalsak böyle düşünmezdim tabii) şehirdekiler gibi değiliz yani bahçe var en azından herkes kendi bahçesine çıkabiliyor zaman geçiriyor balkondan komşusuyla konuşuyor. Şehirdeki insanlar yan komşuyu ya da alttaki üstteki komşusunu yeni tanıdı belki de can sıkıntısından balkonlara attılar kendilerini” (PK). “... Dört binadan oluşan bir sitede oturuyorduk bahçesi de çok büyük değildi, zaten tamamen bize de ait değildi birçok insan kullanıyordu bu yüzden cesaret de edemiyordum çıkmaya” (ŞNA). “Aslında köyümüze bakınca vaka olmadığı için ve çiftçilik yapan insanların üretime devam ettiği için dışardan bakılınca bir pandemi sürecindeyiz de diyemerdik. ... İnsanlar bahçelerinde yetiştirdikleri ürünlerle karınlarını doyurabiliyor ve kalabalık ortamlara sürekli girip alışveriş yapmak zorunda kalmıyorlardı” (DO2). “Evimiz bahçeli olduğu için kapının önüne çıkabiliyoruz” (ED). “Daha çok büyük şehirlerdekililer etkilendi. Küçük şehirde yaşayan insanlar daha rahatlar yaşam konusunda” (HKE). “... apartmanlar da bahçesiz evlerde kalanlar için çok zor olsa gerek arkadaşlarımız ve akrabalarımız çok şikâyet ediyorlardı” (OY). “Köyde babaannem yaşıyor. Köye onun yanına ziyarete gittiğimizde köydeki insanların bu virüs karşısında çok rahat olduklarını fark ettim. Köydeki insanlar şehirdekilere göre daha rahattı ve daha sakindi” (UÖ).

Bir diğer mekân vurgusu da maddi gelir düzeyinin yüksek olduğu ailelerin yazlık vs. gibi alternatif yaşam alanlarına gidebilmeleri ya da halihazırda büyük ve bahçeli evlerde yaşıyor olmalarının avantajı üzerinedir.

“Maddi durumu iyi olan akraba veya tanıdıklarım kendilerini yazlıklarına veya bahçelerine attılar. Geçim sıkıntısı olmayan veya küçük yaşam alanında mücadele vermek zorunda kalmayan bu insanlar hayatın eve sığabileceği konusunda çok kararlı görünüyorlardı. Kendi büyük yaşam alanlarında çok sayıda yaptıkları aktiviteleri örnek göstererek biz gibi apartman dairelerindeki insanların sıkılmalarını ve bunalmalarını anlamsız buluyorlardı. Eşitliğin değerini de burada anlamış buldum. Herkes kendi durumuna göre kademeli sıkılıyordu” (GA). “... #hayatevesiğar hashtagi ile paylaşım yapan ünlülerimiz gibi evlerimiz olmadığı için bizim gibi insanların hayatları pek de evlere sığmadı. Çünkü bizlerin gidebileceği bir yazlık veya havuzlu villalarımız çiftliklerimiz yok maalesef” (GY).

Maddi Mağduriyetler

Katılımcıların dert edindiği ve çoğunluğunun bahsettiği bir diğer konu da karantina süreci nedeniyle yaşanan maddi sıkıntılardır. Gerek yakınlarında gerekse haberlerde, sosyal medyada gözlemledikleri neticesinde, pandemiden kaynaklanan işten çıkarılmalar, maaş kesintileri nedeniyle pek çok insanın mağdur olması önemli görülmüştür.

“Karantina sürecinin sosyal hayata tek olumsuz gördüğüm yanı durumu olmayan insanların nasıl geçineceğiydi” (RES). “Salgın yüzünden birçok iş yeri kapandı ve birçok insan işsiz kaldı. Çalışarak evini geçindiren insan artık evini geçindirmeye hale geldi” (CY). “Benim ailem çiftçi bu virüs bizi çok etkiledi yani sebze ve meyvelerin piyasa değerleri pek sabit durmuyor” (DT). “Ayrıca birçok

kişi de maddi yönden de zarar gördü. İşine ara vermek zorunda kalan kişiler, apart sözleşmesi yapmış öğrencilerin çoğu kalmadığı halde kira ödemek zorunda kaldığı için maddi olarak sıkıntılı bir dönem oldu” (EİU). “Her gün önlemler artmaktaydı fakat unuttuğumuz bir şey daha vardı. Evine kapanmak zorunda kalan insanlar ne ile geçinecekti?” (GA). “Sadece eğitim değil günlük yevmiye usulü çalışan sigortası olmayan müzisyeninden işçisine küçük esnafından çiftçisine varana kadar emekçi insanların yaşamı bir hayli zora girmiş durumda” (GY). “Ailesini düşünen, bakmakla yükümlü olduğu insanlar için kaygı duyan insanlar var. Onların yaşadığı zorlukları, isyan etmenlerini de gazete ve haberlerde defalarca kez izledim ve okudum” (MÖ). “Ama aynı zamanda insan şunu düşünmeden de edemiyor, biz marketlere tedirgin olarak gidiyoruz. Alışverişimizi hemen bitirip çıkmak zorundayız ama orada çalışan insanlar ne olacak, onlar işlerinin başında durmak zorundalar eve ekmek parası götürebilmek için” (AY). “Günler geçtikçe işlerinden çıkarılanlar, çalışamayanlar bu haberler insanın canını çok sıkıyor gerçekten haber izlemek beni çok üzüyor son zamanlarda” (BÇ). “En basitinden; dükkanların kapanmasından kötü etkilenen birçok tanıdığımız var” (KÇ). “Babam bu dönemde iş yeri kapatılan esnaflardan. Herkese olduğu kadar maddi ve manevi derinden bir şekilde bu sürecin varlığının hissediyoruz” (TNS).

Çevresel Etkiler

Covid-19 virüsü pandemisinin özellikle ilk karantina döneminde çevreye olumlu etkileri olmuştu. Her ne kadar bugün geldiğimiz noktada eldiven ve tek kullanımlık maskelerin uzun vadede büyük bir çevresel soruna yol açacağı ön görülse de insan etkinliğinin azalması ile havanın, suların temizlendiği, doğanın kendini onarma sürecine girdiği bir gerçektir. Koronavirüsün çevreye olan etkileri katılımcılar açısından önemli görülmüş ve bu konuda büyük bir çoğunluğun gözlemlerini, düşüncelerini paylaştığı belirlenmiştir. Bunlardan birkaçı aşağıda verilmektedir.

“... ozon tabakasındaki deliğin kapandığını, hava kirliliğinin ne kadar çok azaldığını, bazı ülkelerinde hayvanların sokaklarda dolaştığını, dünyamızın kendine geldiğini duydum. Belki de bu virüs bize dünyamıza iyi bakmamız gerektiğini öğretti” (CU). “... Bu döngüye bir dur demenin zamanı çoktan gelip geçmişti. ... Doğa özüne döndü tek umudum bu süreç bittikten sonra hiçbir şey olmamış gibi davranmamamız olacaktır” (Eİ). “Doğa biraz da olsa kendini yenileme şansı buldu insanların doğaya olan zararları bir nebze azaldı. Çevre kirliliği, hava kirliliği azalmış durumda” (FNS). “Belki bu süreçte kendi yaşam alanlarından koparılan hayvanların neler hissettiğini anlamışlardır ve bundan sonra ona göre davranırlar. Hayvanlarla yer değiştirmiştik resmen. Kendi adıma yakınsam da hayvanlar için çok mutlu oldum. İnsanlar elini doğadan çekince doğa tekrar kendini buldu” (HS). “Aslında geniş açıdan dünyaya baktığımızda hayatın durması sanırım en güzel doğaya yaradı. ... Meğer ne çok zararımız varmış biz insanlar olarak doğaya, ne kadar hor kullanmışız bu güzelliği ve değerini bilememişiz. Umarım bu sürecin biz insanlara kattığı diğer bir değer de çevre bilinci olur” (MT). “Kıscası salgının tek “iyi” etkisi doğada görülüyor” (NG). “Korona virüsün her şeye etkisi olduğu gibi doğaya da etkisi oldu. Hayvanlar şehirlere indi. Havadaki o eski kirlilik artık yok. Pisleneren sularımız daha da temiz” (RES). “Yaptıklarımızı oturup dışardan bakabilmemiz

için böyle bir hastalık bulmuş olabilir miydi bizi?” (TNS). “Belki de dünya ancak böyle bir durumla kendini yenileyebilirdi” (ET).

3. Kazanımlar

Bu zorlu sürecin sonunda çıkarılan dersler, öğrenilenler, hayaller, hedefler katılımcıların ortak olarak vurguladıkları son konu olmuştur. En çok dile getirilen kavramlar özgürlük ve önceliklerdeki değişimdir.

“En azından bu sayede bazı şeyleri öğrendik, hatırladık. Mesela öncelik verdiğimiz şeylerin değişmesi gerektiğini, mal mülk için çalışıp çırpınırken aslında önemsememiz gerekenin sağlığımız, sevdiğimiz olduğumu” (FFS). “Bu sokağa çıkma yasağı sürecinde çok iyi anladım ki insan hayata karşı her zaman amacı olan bir varlıkmiş. Ve hayattaki tüm planını bu amaca yönelik yaparmış” (FÖ). “Modern Çağ” algısına kapılıp değerlerimizi, kültürümüzü yitirdiğimiz bir hayat anlayışı ile yaşıyorduk. Bu süreçte ise virüsün yayılmasına karşılık iş yerlerinin, okulların kapatılması, herkesin bireysel olarak ev izolasyonunda olması, sokağa çıkma yasağının ilan edilmesi yarış atı gibi koşturduğumuz eski yaşantımıza DUR!! dedi. Eski yaşantımız da yine zamana yetişemem telaşı ile her şeyi hazır olarak elde etme, üretme çabasına girmeden sürekli tüketme peşindeydik” (EÖ). “İnsansız doğa oluyor ama doğasız insan olmuyor. İnsanlık bu sayede çok şey öğrendi. Doğanın, sağlığın, özgürce dolaşabilmenin, biriyle tokalaşabilmenin, sarılabilmenin paradan da kıymetli olduğunu öğrendik” (BK). “... bu hayatta sağlığımız yerinde olmadıktan sonra tüm diğer yaptığımız işlerin, faaliyetlerin, çabaların hiçbir anlamı yok sağlıklı olduğumuz her gün için mutlu olmalıyız ve kendimiz için bir şeyler yapmalıyız” (BK2). “Şu günlerde en çok özgür olmayı özleyorum ve sürekli bu günler geçtiğinde neler yapacağımı düşünüyorum çok basit şeylerin bile hayalini kurdu du bu karantına bize” (BÇ). “Bu süreç yaşlısından gence hepimizi çok yıprattı ve hayatın aslında güzellik ve lüksten ibaret olmadığını anlamamızı sağladı” (BL). “Aslında hepimizin ayrı ayrı ülkelerde değil bir dünyanın içinde yaşayan dünyalılar olduğumuz gerçeğini tüm insanlığın beynine kazımış oldu korona virüsü” (VŞ). “... temiz havanın güzelliğini ve eşsizliğini, sağlığın ne kadar yüce bir nimet olduğunun, sevdiğimiz değerini bilmeyi, zamanı doya doya yaşamayı, daha fazla şükretmem gerektiğini, ölüm denilen acı gerçeğin olduğu bu dünyada canımızı sıkacak şeyleri kafamıza takmamam gerektiğini okulumun değerini ve daha aklıma gelmeyen birçok şeyin kıymetini son zamanlarda daha iyi anladım ve öğrendim” (ZG). “... Çünkü uyandıığımız zaman bir amaç arıyoruz. Yapacak bir iş bir sorumluluk istiyoruz. Rutinin insan hayatı için ne denli önemli olduğunu bu dönemde anladım. Bundan sonra hayat normale döndüğünde ne zaman sorumluluklarımdan şikâyet etsem bu zamanları aklıma getireceğim ve seve seve sorumluluklarımı yapmaya devam edeceğim” (AT). “... en önemli şeyin sağlık gerisinin çok önemli olmadığını anladım. Özgürlüğün ne kadar kıymetli olduğunu anladım. Aslında çok da önemli olmayan konulara üzü lüp dert ettiğimi anladım” (SA). “... Az ile yetinebileceğimizi, uğruna çıldırılan pek çok marka ve eşyanın aslında hiçte önemli olmadığını insanlık anladı” (MSÖ). “Fark ettiğim en önemli şey ise bizim aslında temel ihtiyacımız olan şey özgürlükmiş” (GÖ). “Aslında hayatta basit olsa da ne büyük lüklere sahip olduğumuzu sert bir şekilde yüzümüze vurdu bu karantina dönemi... Sürekli kirlettiğimiz denizin kokusunu almanın aslında nasıl güzel bir özgürlük olduğunu da çok net bir şekilde öğrendim” (İZE). “Fakat

hiçbir şeyin sağlıktan öte olmadığını, sevgiyi paylaşmayı, uzaktan sevebilmeyi, doğanın aslında müdahale edilmediğinde kendi düzenini çok güzel sağladığını öğrendiğim bu süreç eksilerinin yanında büyük artılarla döndü bana” (TNS).

Değerlendirme ve Sonuç

Pandemiler, geçmişte toplumları çok uzun süreler etkisi altına almış ve onları biyolojik, sosyal ve siyasal olarak dönüştürmüştür (Varlık, 2020: 180). Bu tür salgın hastalıklar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanları, kültürleri ve toplumları değiştirmekte, dönüştürmektedir. Yaşamakta olduğumuz koronavirüs (Covid-19) pandemisinde de hep birlikte gözlemlediğimiz üzere, dünya üzerinde sürecin başladığı andan itibaren yaşananlar genel çerçevede örneğin; bireylerin sürece yaklaşımları, önce hastalığın inkâr edilmesi, kapanma sürecine tepkiler, alışveriş çılgınlıkları, karantina süreci ihlalleri, kapalı ortamda toplu organizasyonların gizli şekilde yürütülme çabası gibi benzerlikler göstermektedir. Ancak daha ayrıntılı bakıldığında toplumsal ve bireysel farklılıkların da olduğu bir gerçektir. Pandemi tarihçisi Nukhet Varlık'ın ifade ettiği gibi toplumlar ve aynı toplum içerisinde insanlar salgın durumlarında çok çeşitli tepkiler verebilmektedir. Salgın karşısında verilen tepkiler sosyo-ekonomik sınıf, din ve cinsiyete göre değişiklik gösterir. Her salgının kendine özgü toplumsal tepkileri şekillendirir. Hastalığın bulaşma durumu, etkilediği yaş grubu, ölümcüllük oranı, pandeminin süresi ve toplumların uğraştıkları diğer ekonomik, toplumsal ve politik süreçler oluşacak tepkiyi etkilemektedir (Hongur, 3 Ağustos 2020).

Koronavirüsün yayılım hızı ve etki alanı göz önünde bulundurulduğunda detayda yaşanan farklılıklara rağmen, ilerleyen paragraflarda değerlendirileceği üzere, toplumların, kültürlerin belirli ortak noktalarda birleştiği, birbirine benzer süreçler geçirdiklerini söylemek mümkündür. Bu çalışma ile üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, koronavirüs pandemisi ve ilk karantina süreci hakkındaki görüşlerini, düşüncelerini, gözlemlerini analiz etme imkânı elde edilmiştir. Katılımcıların aynı yaş grubunda olmaları, okul, sınıf, yurt gibi ortak mekanları paylaşıyor olmaları özellikle karantina öncesi dönemdeki benzer ifadeleri, gözlemleri, endişeleri açıklar niteliktedir. Eğitim ara verilip, her öğrencinin yurdun çeşitli bölgelerindeki evlerine gitmelerinden sonraki süreçte de oldukça benzer konulara dikkat kesildikleri, yakın süreçler geçirdikleri görülmektedir. Temelde tüm dünyada bu tür benzerliklerin yaşandığı da bir gerçektir. İnsanlar birbirlerine yakın deneyimler atlatmışlardır. Elbette bu benzeşimde sosyal medyanın rolü inkâr edilemez. Dünyanın hemen hemen her yerinde benzer sıkıntıların yaşanıyor olduğu idraki ile ilgili paylaşımların, bir süre sonra düşüncelerin, verilecek tepkilerin benzeşmesine neden olması olasıdır. İlgili literatür incelendiğinde, bu çalışmanın katılımcılarının hem kendileri hem de çevreleri ile ilgili gözlem ve düşüncelerinin, ulusal ve uluslararası çalışmalardaki verilerle ortaklıklara sahip olduğu görülmektedir.

Son ve arkadaşlarının (2020: 8) ABD’de üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmanın verilerine göre öğrenciler ailelerinden yüksek risk grubunda olanlar için endişelidir. Ailelerinden insanlarla yakın temasla çalışanların sağlıklarından endişelidirler. Aileleri ile birlikteyken yapmak istediklerine tam olarak odaklanmakta zorluk çekmektedirler. Motivasyonları düşüktür, derslere odaklanmakta zorluk çekmekte çoğu zaman yataktan çıkmak istememektedirler. Zaman algıları değişmiş, uyku düzenleri bozulmuştur. Yine ABD’de Wang vd. (2020a: 8) tarafından yapılan çalışmaya göre Covid-19 pandemisi nedeniyle üniversite öğrencilerinin depresyon, anksiyete ve/veya intihar düşünceleri endişe verici düzeyde bulunmuştur.

Hastalıkla ve süreçle ilgili endişe düzeyini yükselten önemli bir sorun da konuyla ilgili yapılan ve yanlış bilgilendirmelere neden olan haberler, paylaşımlardır. Zaten bulaşıcı hastalıklar başlı başına toplum içinde stres düzeyini artıran anksiyete ve depresyona neden olan olaylardır. Salgının bulaşma hızı, öldürücülük oranı, kesin tedavisinin tanımlanamamış olması gibi hastalığın kendi gerçekliği üzerine, bir de yanlış yönlendirmeler, asılsız haberler ve bilimsel bir temele dayanmayan çok çeşitli bilgilendirmeler endişe ve korkunun tırmanmasına neden olmuştur. Aşkın ve arkadaşları (2020) Covid-19 salgınının ilk günlerinde medyaya yansıyan görüntülerin dünya genelinde korku düzeyinin yüksek oranda arttığını gözlemlemişlerdir. İlk şokun ardından kabullenme ile kendini ve ailesini koruma dönemi başlamıştır. Dünyada genel ruh hali korku ve belirsizlik olmuş, insanlar korku, mutsuzluk, ümitsizlik, çaresizlik duyguları nedeniyle yoğun bir zorlanma yaşamıştır. Bugün geldiğimiz nokta itibari ile de yaşamaya devam etmektedir. Erdoğan ve arkadaşları (2020: 35) çalışmalarında uzatılmış karantina dönemlerinde orta ve şiddetli düzeyde anksiyete ile umutsuzluk semptomları gösteren katılımcıların görece yüksek oranda olduğunu belirtmişlerdir.

Aydın (2020: 88) pandemi döneminde sosyal medyada yer alan yalan ve uydurma haberler üzerine yaptığı çalışmada, bu tür yanlış haber içeriklerinin psikolojik bir silah olarak bazı ülkeler ya da belirli gruplarca iç ve dış kamuoyunda insanların algılarını belirli çıkarlar doğrultusunda yönlendirmek amacıyla kullanıldığını ifade etmiştir. 11 Mart ve sonrası 1 haftalık sürede gündem oluşturan haberlerin neredeyse hepsinin yanlış olduğu ortaya çıkmıştır. Uluslararası düzeyde de durum farklı değildir. Özellikle karantinanın başlaması ile sosyal medyada geçirilen vaktin artmasıyla doğru orantılı olarak medya organlarında yer alan olumsuz, güvenilir olmayan ve gerçek dışı haberler insanların psikolojik yönden etkilenmesini derinleştirmiştir (Allington vd., 2020: 6; Wang vd., 2020b: 23). Bunun sonucu olarak dünya genelinde intihar vakaları artmış, yaşanan anksiyete ve stres nedeniyle hastanelerde gereksiz yoğunluklar yaşanmıştır (Emiral vd., 2020: 144). Birleşik Krallık, İrlanda, Amerika, İspanya ve Meksika’dan elde edilen veriler, yaygın olmamasına karşın halkın bu yanlış

bilgilere inandığını ortaya çıkarmıştır (Roozenbeek vd., 2020: 13). Irak'ta da sosyal medyanın korku ve panik yaydığı, ruh sağlığı üzerine olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir (Ahmad ve Murad, 2020:9). ABD, Çin, Hindistan ve Pakistan'da sosyal medyanın panik satın alma davranışını tetiklediğini göstermiştir (Islam, vd., 2021: 11). Bu çalışmanın verileri ile karşılaştırdığımızda öğrencilerin edişe ve korkusunu artıran önemli etkenlerden biri haberlerde, sosyal medyada gördükleridir.

Pandemi süreci ve virüs, her topluluğu her bireyi etkilemiştir. Ancak öğrencilerin de vurgu yaptığı gibi bazılarını maddi olarak diğerlerine oranla daha çok etkilemiştir. Bozkurt (2020: 135) ifade ettiği gibi yoksulların, düşük gelirlielerin, kadınların salgından etkilenmeleri farklı olmuştur. Öğrencilerin bazıları pandemi nedeniyle yaşanan maddi mağduriyetlerden doğrudan etkilenmiş, bazıları bu durumu çevrelerinden gözlemleyip, önem atfetmişlerdir.

Karantina sürecinde gözlenen bir diğer benzerlik de ailesi ve kendisiyle baş başa kalan öğrencilerin yaşadıklarıdır. Öztürk ve arkadaşları (2020: 312) çalışmalarında Covid-19 döneminde ailelerin boş zamanları birlikte geçirme, ev işlerini paylaşma, birbirlerine yardım etme ve sohbet katılma gibi birlik ve beraberliğe ilişkin faaliyetlerin önceki döneme göre arttığı belirlemişlerdir. Öğrenciler de buna yakın belirtilerde bulunmuşlardır. Ancak anksiyete ve korku durumu, sürecin belirsizliği bir süre sonra aile ile olan ilişkilerde bozulmalara da yol açmış gözükmektedir.

Öğrencilerin boş zamanı değerlendirmek için yaptıkları aktiviteler genel olarak film/dizi izlemek üzerinedir. Nispeten az sayıda öğrenci kitap okuma alışkanlığı edinmek, yemek yapmak, dil öğrenmek gibi bir beceri geliştirmek üzerine odaklanmıştır. Bir ürün ortaya çıkarabilecek hobilerinin, bu yönde alışkanlıklarının olmadığı görülmektedir. Temel olarak popüler kültürün dayattığı tüketime dayalı sosyalleşme, boş vakti değerlendirme alışkanlıklarının yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Üniversite sınav maratonunu yeni atlatmış ve bu zamana kadar yine sınav sürecine olumsuz etki edeceği düşüncesi ile çoğunlukla ailelerin de göz ardı etmeyi tercih ettiği, bir boş zamanları değerlendirme kültüründen yoksun oldukları görülmektedir. Bazı öğrencilerin süreç içerisinde bunu fark etmiş olmaları, kendi seslerini duymaya başladıklarını görmek sevindiricidir. Kendi bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarını tanımlayabilmek, an içerisindeki ihtiyaçlarını belirleyebilmek oldukça önemli bir farkındalıktır. Fiziksel ve ruhsal olarak, belirsizliklerle baş edebilecek, stresi yönetebilecek, dayanıklılığı artıracabilecek alışkanlıkların kazanılmasının sadece pandemiler için değil yaşam içerisinde bunun gibi pek çok durumla karşılaşma olasılığı düşüldüğünde elzem hale gelmektedir.

Zaman algısındaki bozulmalar, gündüzü uyuyarak geceyi ayakta geçirme hali, hangi günde olduğundan haberdar olmama hali de öğrencilerin bahsettikleri bir konu olmuştur. Endişe, korku ve özellikle sürecin ne zaman sona ereceğine dair belirsizlik, öğrencilerin bir amaç uğruna çabalamaları

gereğini ortadan kaldırmıştır. Uyanmak için bir sebep yoktur, yapılması zorunlu, yetişmesi gereken bir iş yoktur. Derslerin çevrim içi olarak devam ediyor olması dahi bu durumu değiştirmemiştir. Gelecekle ilgili umutsuzluk hali, okulu ve dersleri önemsizleştirmiştir. İlgili yazın katılımcıların bu davranışlarında yalnız olmadıklarını göstermektedir. Chaturvedi ve arkadaşları (2021: 2) Hindistan Delhi’de aynı yaş grubu öğrencilerin çevrim içi derslere katılmadıklarını, karantina boyunca zamanlarını verimli şekilde kullanmadıklarını belirlemiştir. Can’ın (2020: 36) ifade ettiği, uzaktan eğitim etkinliklerine katılımı etkileyen, internet erişimi dışındaki etmenlerin de bu şekilde ortaya çıktığı söylenebilir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu internet erişimi ve ekipman eksikliği dışındaki sebeplerle derslere katılamamıştır. Aucejo ve arkadaşları (2020: 10) Arizona Eyalet Üniversitesinde yaptıkları bir diğer çalışmaya göre de geleceğin olağan dışı belirsizlik hali özellikle gelir seviyesi düşük öğrencilerin mezuniyetlerini ertelemelerine neden olmuştur.

Karantina sürecinin olumlu bir getirisi olarak doğanın kendini yenilemeye başlaması öğrencileri etkilemiştir. Bu anlamda çevreye olan duyarlılıkları ve bu yenilenme halinden duydukları memnuniyet sevindiricidir. Pandemi, çevre kirliliğinin doruklara ulaştığı, maddi çıkar amacıyla, geleceği düşünmeden doğaya yapılan olumsuz insan müdahalelerinin bir sonucu olarak görülmüştür. Aynı zamanda sürecin tüm olumsuzluklarına rağmen çevreye olan pozitif etkisi bir avuntu olarak değerlendirilmiştir. Öğrencilerin son belirtileri, pandemi ve karantina sürecinden öğrendikleridir. Temel vurgu özgürlük ve öncelikler üzerinedir. Belirsizlikle birleşen kapalı kalmaya zorunlu olma hali, katılımcıların özgürlük kavramının önemini anlamalarına neden olmuş gözükmektedir. Önceliklerin değişmesi ise çok daha önemli bir konudur. Bir bakıma pandemi ve sonrasında yaşanan süreç, öğrencilerin eski önceliklerinin anlamsızlığını fark ettikleri, kendilerine yeni öncelikler tanımladıkları nispeten erken bir olgunluk dönemini beraberinde getirmiştir.

Koronavirüs (Covid-19) pandemisi dünya çapında insanları daha önce tecrübe etmedikleri, hazırlıksız oldukları bir durumla karşı karşıya getirmiştir. Sürecin henüz yaşanıyor olması bir yana, etkilerinin uzun yıllar araştırma konusu olacağı, insanları, kültürleri, toplumları değiştireceği, dönüştüreceği bir gerçektir. Bu çalışma, öğrencilerin bakışından sürecin ülkemizde yaşanmaya başladığı dönem ve ilk karantina dönemine bakabilmeyi amaçlamıştır. Bu anlamda katılımcıların deneyimlerinin dünyada yaşananlardan farklı olmadığı, kendi aralarında da benzer olayları önemsedikleri, dikkate değer buldukları görülmektedir. Her ne kadar öğrencilerin gözlemleri, belirli bir dönemle ilgili deneyimlerinin kayda geçirilmiş olması bakımından zamansız ise de gelecekle ilgili görüş ve düşüncelerinin süregelen pandemi gündemi ve belirsizlikler nedeniyle değişeceği, gelişeceği muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, A. R. - Murad, H. R. (2020). The impact of social media on panic during the COVID-19 pandemic in Iraqi Kurdistan: online questionnaire study. *J Med Internet Res*, 2020; 22(5).
- Allington, D. - Duffy, B. - Wessely, S. - Dhavan, N - Rubin, J. (2020). Health-protective behaviour, social media usage and conspiracy belief during the COVID-19 public health emergency. *Psychological Medicine*, First View, pp. 1-7.
- Akat, M. - Karataş, K. (2020). Psychological effects of COVID-19 Pandemic on society and its reflections on education. *Turkish Studies*, 15(4), 1-13.
- Arabacı, H. - Yücel, D. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(3), 96-208.
- Aşkın, R. - Bozkurt, Y. - Zeybek, Z. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, S. 37, (Özel Ek), 304-318.
- Aucejo, E. M. - French, J. - Araya, M. P. U. - Zafar, B. (2020). The impact of COVID-19 on students experience and expectations: Evidence from a survey". *Journal of Public Economics*, 191.
- Aydın, A. F. (2020). Post-Truth dönemde sosyal medyada dezenformasyon: Covid-19 (Yeni Koronavirüs) pandemi süreci. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, S. 12, 76-90.
- Bahar, O. - Çelik İlal, N. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 125-139.
- Bakioğlu, B. - Çevik, M. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde fen bilimleri öğretmenlerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 15(4), 109-129.
- Balcı, Y. - Çetin, G. (2020). Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye’de istihdama etkileri ve kamu açısından alınması gereken tedbirler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 40-58.
- Baltacı, A. - Akaydın, H. (2020). Covid-19 pandemi sürecinin tüketicilerin gıda ürünlerini satın alma davranışları üzerindeki etkileri: Bir literatür taraması. *Yüksek İhtisas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 57-64.
- Bingül Ak, B. - Türk, A. - Ak, R. (2020). Covid-19 bağlamında tarihteki büyük salgınlar ve ekonomik sonuçları. *Turkish Studies*, 15(4), 189-200.
- Bischetti, L. - Canal, P. - Bambini, V. (2021). Funny but aversive: A large-scale survey of the emotional response to Covid-19 humor in the Italian population during the lockdown. *Lingua*, Vol. 249, January 2021.
- Bozkurt, V. (2020). Pandemi döneminde çalışma: Ekonomik kaygılar, dijitalleşme ve verimlilik. *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*. (Ed. D. Demirbaş vd.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bucak, T. - Yiğit, S. (2021). The future of the chef occupation and the food and beverage sector after the COVID-19 outbreak: Opinion of Turkish chefs. *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 92, January.

- Chen, Y. - Jones, C. - Dunse, N. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19) and psychological distress in China: Does neighbourhood matter? *Science of The Total Environment*, Vol. 759, 10 March 2021.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Chaturvedi, K. - Vishwakarma, D. K. - Singh, N. (2021). COVID-19 and its impact on education, social life and mental health of students: A survey. *Children and Youth Services Review*, Vol. 121 (February 2021).
- Çaykuş, E. T. - Mutlu Çaykuş, T. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde çocukların psikolojik dayanıklılığını güçlendirme yolları: Ailelere, öğretmenlere ve ruh sağlığı uzmanlarına öneriler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(5), 95-113.
- Çetin, C. - Anuk, Ö. (2020). Covid-19 pandemi sürecindeki yalnızlık ve psikolojik dayanıklılık: Bir kamu üniversitesi öğrencileri örnekleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(5), 170-189.
- Duban, N. - Şen, F. G. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının COVID-19 pandemi sürecine ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 15(4), 357-376.
- Duran, M. S. - Acar, M. (2020). “Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri”. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10 (1), 54-67.
- Emiral E. - Çevik Z. A. - Gülümser, Ş. (2020). COVID-19 Pandemisi ve İntihar. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 2020;5(COVID-19 Özel Sayısı):138-47.
- Erdoğan, Y. - Koçoğlu, F. - Sevim, C. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23.
- Gunnel, D. - Appleby, L. - Arensman, E. - Hawton, K. - John, A. - Kapur, N. - Khan, M. - O’Connor, R. C. - Pirkis, J. (2020). Suicide risk and prevention during the COVID-19 pandemic. *The Lancet Psychiatry*, Vol. 7, Issue 6, 468-471.
- Güven, H. (2020). Covid-19 pandemik krizi sürecinde E-ticarette meydana gelen değişimler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(5), 251-268.
- Hashimoto, S. - Hikichi, M. - Maruoka, S. - Gon, Y. (2020). Our future: Experience the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak and pandemic. *Respiratory Investigation*, In Press.
- Hossain, M. (2021). The effect of the Covid-19 sharing economy activities. *Journal of Cleaner Production*, Vol, 280, Part 1, January 2021.
- Islam, S. - Islam, R. - Mannan, F. - Rahman, S. - Islam, T. (2020). COVID-19 pandemic: An analysis of the healthcare, social and economic challenges in Bangladesh. *Progress in Disaster Science*, Vol. 8.
- Islam, T. - Pitafi, A. H. - Arya, V. - Wang, Y. - Akhtar, N. - Mubarak, S. - Xiaobei, L. (2021). Panic buying in the COVID-19 pandemic: A multi-country examination. *Journal of Retailing and Consumer Services*, Volume 59, March 2021.

- Iskandar, A. - Possumah, B. T. - Aqbar, K. (2020). Peran Ekonomi Dan Keuangan Social Islam Saat Pandemi Covid-19. *Jurnal Social & Budaya Syar-i*, Vol. 7, No. 7, 625-638.
- Kanitkar, T. (2020). The COVID-19 lockdown in India: Impacts on the economy and the power sector. *Global Transitions*, Vol. 2, 150-156.
- Karakaş, M. (2020). Covid-19 Salgınının Çok boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 541-573.
- Karataş, Z. (2020). Covid-19 pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-17.
- Kallakuri, S. - Maulik, P. K. (2020). Challenges facing individuals and researchers: suicide in India in the COVID-19 pandemic. *The Lancet Psychiatry*, Vol. 7, Issue 8.
- Kürtüncü, M. - Kurt, A. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(5), 66-77.
- Macit, A. - Macit, D. (2020). Türk sivil havacılık sektöründe Covid-19 pandemisinin yönetimi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 100-116.
- Parades, M. R. – Apaolaza, V. – Fernandez-Robin, C. – Hartmann, P. – Yanez-Martinez, D. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on subjective mental well-being: The interplay of perceived threat, future anxiety and resilience. *Personality and Individual Differences*, Vol. 170, 15 February 2021.
- Panzone, L. A. - Larcom, S. - She, P. (2021). Estimating the impact of the first COVID-19 lockdown on UK food retailers and restaurant sector. *Global Food Security*, Vol. 28, March 2021.
- Reimer, D. – Smith, E. – Adnersen, I. G. – Sortkær, B. (2021). What happens when schools shut down? Investigating in students' reading behavior during Covid-19 in Denmark. *Research in Social Stratification and Mobility*. Vol, 71, February 2021.
- Roozenbeek, J. – Schneider, C. R. – Dryhurst, S. – Kerr, J. – Freeman, A. L. J. – Recchia, G. –van der Bles, A. M. – van der Linden, S. (2020). Susceptibility to misinformation about COVID-19 around the World. *Royal Society Open Science*, 7.
- Son, C. – Hegde, S. – Smith, A. – Wang, X. – Sasangohar, F. (2020). Effects of COVID-19 on College Students' Mental Health in the United States: Interview Survey Study. *Journal of Medical Internet Research*, Vol. 22, Issue 9.
- Şit, A. - Telek, C. (2020). Covid-19 pandemisinin altın ons fiyatı ve dolar endeksi üzerine etkileri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol.19, Covid-19 Special Issue, 1-13.
- Oyedotun, T. D. (2020). Sudden change of pedagogy in education driven by COVID-19: Perspectives and evaluation from a developing country. *Research in Globalization*, Vol, 2.
- Özkoçak, V. - Koç, F. - Gültekin T. (2020). Pandemilere antropolojik bakış: koronavirüs (covid-19) örneği, *Turkish Studies*, 15(2), 1183-1195.

- Öztürk, M. S. - Yılmaz, N. - Demir Erbil, D. - Hazer, O. (2020). Covid-19 pandemi döneminde hane halkındaki çatışma ve birlik-beraberlik durumunun incelenmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 295-314.
- Xue, Q. – Xie, X. – Liu, Q. – Zhou, Y. – Zhu, K. – Wu, H. – Wan, Z. – Feng, Y. – Meng, H. – Zhang, J. – Zuo, P. – Song, R. (2020) Knowledge, attitudes, and practices towards COVID-19 among primary school students in Hubei Province, China. *Child Youth Serv Rev*, 2021 Jan.
- Wang, X. – Hedge, S. – Son, C. – Keller, B. – Smith, A. – Sasangohar, F. (2020a). Investigating Mental Health of US College Students During the COVID-19 Pandemic: Cross-Sectional Survey Study. *Journal of Medical Internet Research*, Vol. 22, Issue 9.
- Wang, C. – Pan, R. – Wan, X. – Tan, Y. – Xu, L. – Ho, C. S. – Ho, R. C. (2020b) Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International journal of environmental research and public health*, 17(5): 1729.
- Varlık, N. (2020). The plague that never left: Restoring the second pandemic to Ottoman and Turkish history in the time of COVID-19. *New Perspectives on Turkey*, no. 00: 1-14.
- Vickers-Jones, R. - Barlow, F. K. (2020). Effects of the Covid-19 pandemic and nationwide lockdown on trust, attitudes toward government, and well-being. *American Psychologist*, Vol. 25, No. 5, 618-630.
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö. - Dursun, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdıran Çalışan Anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78-94.
- Zhou, C. – Yang, G. – Ma, S. – Liu, S. – Zhao, Z. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on waste-to-energy and waste-to-material industry in China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 139, April 2021.

Elektronik Kaynaklar

- Hongur, A. (2020, 03 Ağustos). “Pandemi tarihçisi Doç. Dr. Nukhet Varlık: Tarihteki pandemiler uzun vadede kökten değişimlerin ipuçlarını verir” Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/pandemi-tarihçisi-doc-dr-varlik-tarihteki-pandemiler-uzun-vadede-kokten-degisimlerin-ipuclarini-verir/1930036> (Erişim: 10.09.2020)

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu. Karar Tarih ve Sayısı: 28.12.2020 100/6 - Süleyman Demirel University Social and Human Sciences Ethics Committee. Decision Date and Number: 28.12.2020 100/6

Çıkar Çatışması Beyanı/ Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.